

Komentar k Danielovi knjigi 7,9-10

Sadja Gaon (umrl 942) je bil eden najvidnejših in najvplivnejših judovskih teologov, ki so živeli v srednjeveškem islamskem svetu, ter ga po vplivu verjetno prekaša samo kordobski učenjak Mojzes Majmonid. Sadja se je rodil leta 892 v mestu Fayyūm v osrednjem Egiptu, vendar je najgloblji pečat pustil v času svojega delovanja na ozemlju današnjega Iraka. Po bivanju v Palestini in Bagdadu je leta 928 prevzel vodenje judovske akademije (*yešive*) v Suri v južnem Iraku. Kljub temu je venomer ostal tesno povezan z Bagdadom, ki je bil v tistem času stično mesto teologov in intelektualcev krščanskega, islamskega in judovskega ozadja.

Sadjevo najbolj znano delo je teološka suma *Knjiga verovanj in prepričanj* (*Kitāb al-amānāt wa-l-ʿi-tiqādāt*), v kateri skuša na racionalen način utemeljiti pravovernost judovskega (rabinskega) verovanja. Nadalje je Sadja poznan kot pisec še danes uporabljenih judovskih molitev, kot pisec ostrih kritik karaitске judovske ločine, ki ni priznavala ustne postave, ter kot velikan prevajanja Svetega pisma. Njegove arabske prevode Svetega pisma so uporabljali ne samo judje, ampak tudi arabski kristjani, ki so bili hebrejščine večinoma nevedni. Njegov prevod peteroknjižja je z leti postal klasičen. Temu moramo prišteti še Sadjeve pravne razprave, spise o zgodovini, njegove pesmi, lingvistične spise ter – kar nas na tem mestu najbolj zanima – njegove komentarje k bibličnim knjigam. Pri tem velja dodati, da je Sadja svoje spise pisal tako v hebrejščini kot v arabščini in v literaturi obeh jezikov pustil neizbrisen pečat.

Poleg drugih vrst literature je bila med arabsko govorečimi judi zelo priljubljena tudi biblična eksegeza, katere dela predstavljajo četrtno vseh rokopisov judovske literature v arabščini. Največkrat gre za sistematične razlage posameznih svetopisemskih knjig, ki jih ekseget komentira verz za verzom. Praviloma je ekseget najprej podal arabski prevod hebrejskega oz. aramejskega izvirnika, nato pa je posamezen verz ali sklop verzov tudi komentiral.

Vsebina komentarja preči področja filozofije, teologije, prava, jezikoslovja, etiške teorije, saj eksegeti o verzu povedo vse tisto, kar se jim zdi potrebno razlage. Tisti komentatorji, ki so pripadali rabinskemu judovstvu, pri eksegezi izhajajo iz rabinske tradicije ter jo obenem obogatijo z znanjem, ki so ga pridobili v arabski kulturi skozi izvežbanost v znanostih takratnega arabskega sveta. Tako je ravno v času, ko so judje živeli pod arabsko oblastjo, bila dokončno določena vokalizacija hebrejskega oz. aramejskega besedila Svetega pisma, prav tako pa so judje pod vplivom arabske lingvistike razmišljali o hebrejskem jeziku. Še bolj je ta vpliv viden v teoloških in filozofskih vprašanjih, ki so si jih judovski eksegeti zastavljali in ki so razumljiva samo na teoretskem ozadju arabsko govorečih teologov (arab. *mutakallimūn*) različnih konfesij. Judovska eksegeza Svetega pisma v arabščini je bila zavoljo vseh teh stvari izredno polivalentna in od sodobnega bralca terja pozorno branje ter dobro poznavanje širše kulturne situacije v okolju, kjer je bila proizvedena.

Spodnji odlomek je vzet iz Sadjevega komentarja k Danielovi knjigi in naj služi kot primer judovske eksegeze v arabščini. Sadja tu razlaga Danielovo videnje nebeškega dvora. Središčni problem tega odlomka je, da Sveto pismo dokaj nazorno govori o tem, da je Daniel videl »Staroletnega na prestolu«, kar bi lahko pomenilo, da je Daniel s svojimi očmi videl Boga v človeški obliki. To bi

lahko vodilo v antropomorfizem (*taššim*) oz. pripisovanje telesnih značilnosti Bogu ter primerjalizem (*tašbih*) oz. primerjanje zemeljskih resničnosti z Bogom. Oba očitka sta klasični napaki, s katerima so arabski teologi – muslimani, kristjani in judje – ozmerjali nauke drug drugega. Sadja je zato primoran odlomek razložiti tako, da razlaga ne vključuje neposrednega videnja Boga. Po Sadji Daniel ni videl Boga samega, ampak ustvarjeno luč. Ko Sveto pismo govori o tem, da so preroki videli Boga, je venomer treba predpostavljati, da so preroki videli Božjo luč, ki jim je bila pokazana samo zato, da bi se prepričali, da jim govori Bog. Nadalje Sadja komentira jezikovne značilnosti besedila, pri čemer se vseskozi navezuje na ostale odlomke Svetega pisma ter tako sledi maksimi, da pismo interpretira pismo.

Odlomek Sadjevega komentarja, ki ga prevajam spodaj, na žalost ni ohranjen v celoti. Na številnih mestih je besedilo izredno težko berljivo, saj manjkajo elementi besedila, ki bi omogočali polno razumevanje teksta. Kljub temu sem se odločil, da prevedem celoten ohranjen Sadjev komentar k Dan 7,9-10, saj bi želel slovenskemu bralcu približati del »izgubljenosti pomena«, ki sicer otežuje razlago odlomka, hkrati pa dela nalogo sodobnega preučevalca veliko bolj zanimivo in z izzivi napolnjeno.

Sadja je znan po tem, da je v svojih delih – tudi v arabskih bibličnih komentarjih – Sveto pismo praviloma citiral v hebrejščini, kar velja tudi za kritično izdajo njegovega *Komentarja k Danielovi knjigi*. Pri prevajanju Sadjevega komentarja sem se odločil, da bom, kjer je to možno, namesto hebrejskega izvirnika raje citiral Sadjeve arabske prevode. Razlog za to je preprost: Sadjevim argumentom je neprimerno lažje slediti, če imamo pred sabo njegov arabski prevod. Te prakse se je med drugim držal tudi Joseph Alobaidi, ki je komentar prevedel v angleščino. Vseeno sem se odločil, da v opombah bralcu ponudim prevod hebrejskega/aramejskega izvirnika (MT). Kjer se nam Sadjev prevod svetopisemskih knjig ni ohranil, sem poleg reference bibličnega mesta zapisal »[MT]«, kar pomeni, da je prevod narejen po hebrejskem/aramejskem izvirniku. Pri prevodih iz hebrejščine/aramejščine sem si pomagal s programsko opremo BibleWorks 10, konzultiral pa sem tudi *Aramaic Ezra and Daniel: A Handbook on the Aramaic Text* Johna A. Cooka (Waco: Baylor University Press, 2019) ter slovenski standardni prevod Svetega pisma. Znak »[...]« označuje, da v izvirniku nekaj besedila manjka. Sadjev komentar sem prevajal po kritični izdaji Josepha Alobaidija *The Book of Daniel: The Commentary of R. Saadia Gaon: Edition and Translation* (Bern: P. Lang, 2006, str. 245–257), ob nejasnostih pa sem si pomagal tudi z Alobaidijevim angleškim prevodom. Bralca, ki bi si želel izvedeti več o srednjeveški judovsko-arabski kulturi, napotujem na odlično študijo Georgesa Vajde *Judovska srednjeveška misel* (Celje: Mohorjeva družba, 2001), ki je na voljo v slovenščini.

ARAMEJSKI IZVIRNIK

7,9: »Videl sem: Prestoli so bili vzpostavljeni in staroletni se je usedel. Njegovo oblačilo je bilo belo kakor sneg in lasje njegove glave kakor čista volna. Njegov prestol so bili ognjeni plameni in njegova kolesa goreč ogenj.«

7,10: »Ognjena reka je tekla in prišla ven pred njim. Tisočkrat tisoči so mu stregli in desetisočkrat desetisoči so stali pred njim. Sodba je bila določena in knjige so bile odprte.«

SADJEV ARABSKI PREVOD

7,9: »Potem sem videl: Prestoli (*karāsī*) so bili vzpostavljeni (*turiḥat*) in staroletni (*šayḥ*) se je usedel na njih. Njegovo oblačilo je bilo kot bel sneg in lasje njegove glave so bili beli kot volna (*šawf*). Njegov prestol je bil iz ognja z žarki (*šu'ā*) in njegova kolesa goreč ogenj (*nār mušta'ila*).«

7,10: »In reka iz ognja (*nār*) je tekla in izšla izpred njega in tisočkrat tisoči so mu stregli in desetisočkrat desetisoči so stali pred

njim. Sodba (*ḥukm*) je bila določena in popisi (*dawāwīn*) odprti.«

V razlagi (*tafsīr*) teh dveh verzov, v katerih so omenjeni prestol (*kursī*), ognji (*nīrān*), sodba (*ḥukm*) in popisi (*dawāwīn*), je skupina (*qawm*) iz našega ljudstva zmotno menila (*tawahhama*), da so to opisi Stvarnika (*awṣāf al-ḥālīq*), naj bo blagoslovljen in vzvišen, ne da bi se jim odpovedali (*min ḡayr taṣnī*). Skupina ljudi, ki niso iz našega ljudstva, nas je kritizirala (*šanna 'ū alaynā*) zaradi tega in je imela te [opise] za primerjanje (*taṣbīh*) in antropomorfizem (*taḡsīm*).¹ Spet drugi razlagajo, da [se ti verzi nanašajo] na skupnost Izraelovih sinov (*umma banī Yisrā'il*) in so jih imeli za njene opise (*awṣāf*).

Mi pa se zatekamo k Bogu in glede našanja (*nasab*) te pripovedi (*qīṣṣa*) na Izraelove sinove pravimo, da to ni pravilno (*ḡayr mustaqīm*), saj poverjevalec (*walī*) v tej pripovedi izroči kraljevanje (*mulk*) in ga zveže (*ya'qīduhu*) z Mesijo (*mūṣī*), ki ga čakamo, ker je [poverjevalec] višji od njega. Ni pa mogoče, da bi ljudstvo poverilo Mesiji to oblast (*wilāya*), kajti ono je nižje od njega in pod njegovo roko.

Ni pravilno [reči], da se ta pripoved (*qīṣṣa*) nanaša na Stvarnika, velikega in sublimnega, na način primerjave in antropomorfizma, saj je on Stvarnik (*ḥālīq*) vsakega telesa (*ḡism*), vsake substance (*ḡawhar*) in vsakega atoma (*'arad*) in ni mogoče, da bi bilo v njem karkoli, kar je ustvaril (*ḥalaqa*). In iz tega, kar kažejo (*dallat*) spisi (*kutub*), da na nebu ni stvari, ki bi spominjala nanj, je njegov rek: »Da pravijo ‚Kdo na višavah je enak Bogu ali kdo izmed močnih mu je podoben?« (Ps 89,7)² In nobena stvar na zemlji mu ni podobna, kot [pravi] njegov izrek: »Komu boste primerjali Močnega (*tā'iq*) in katero podobo (*ṣabah*) boste mu odbrali?«

¹ Sadja se najverjetneje navezuje na islamske mu'tazilitske teologe. Primerjanje (*taṣbīh*) in antropomorfizem (*taḡsīm*) sta očitka, da se Bogu primerja bivažič oz. telesne resničnosti. Oba pojma sta zelo pogosto rabljena v islamski teologiji. Nasprotje teh dveh pojmov je tanzih, ki pomeni, da Bogu odrekamo kakršnokoli fizično lastnost.

² MT: »Kajti kdo na višavah se lahko primerja z Gospodom? Kdo izmed Božjih sinov je podoben Gospodu?«

(Iz 40,18)³ In vse pritike (*a'rād*) mu je treba odreči, kot [pravi] njegov izrek: »Ni se utrudil, ni bil izčrpan in njegovemu védenju (*'ilm*) ni konca (*nihāya*).« (Iz 40,28)⁴ In tudi njegov izrek: »Glejte, varuh Izraela ne bo dremal in ne spal.« (Ps 121,4)⁵ Skrit (*ḥafī*) je z vidika gledanja (*ru'ya*) in očiten (*zāhir*) z vidika dejanja (*fi'l*), sledeč izreku: »Resnično, ti si zakrivajoči se Gospod (*rabb muḥtaḡid*), Bog Izraela, njegov odrešenik.« (Iz 45,15)⁶ Njegova beseda (*qawl*) »ki sam sebe skriva« (hebr. *mistattēr*) se nanaša na bistvo (*dāt*) in njegova beseda (*qawl*) »odrešenik« (hebr. *Môšīa'*) se nanaša na dejanje (*fi'l*).

Pravilen govor (*al-qawl al-ṣaḥīḥ*) pa je, da je omenjeni posameznik (*ṣaḡṣ*) v tej zgodbi luč (*nūr*), ki jo je ustvaril (*ibtada'a*) Stvarnik, da bi po njej svojemu preroku (*nabīhu*) pokazal, da so te besede (*aqwāl*) od njega. Pravilnost tega pomena je temu, ki [to] zahteva, lahko pokazana po štirih uvodih (*muqaddimāt*).⁷

1. Prvi uvod: vsak prerok potrebuje znamenje (*'alāma*), po katerem mu je pokazano, da je govor (*kalām*), ki ga posluša, resnično od Boga. Znamenje so lahko stebri (*ustuwāna*) iz višav, ki stojijo tesno skupaj, ko je vse nebo jasno. To je »oblačni steber« (hebr. *'ammūd 'ānān*), kot pravi o Mojzesu, Aronu in Samuelu: »Preko stebra oblakov (*'amūd min ḡamām*) je govoril z njimi.« (Ps 99,7)⁸ Znamenje je lahko splošna svetloba (*nūr 'umūmī*), ki ni od sonca in ne od lune in ne od ostalih znanih svetil, kot je razloženo o mnogih prerokih, da so videli »slavo Gospoda«

³ MT: »Komu boste iskali podobnost z Bogom? In katero podobo boste postavili zraven njega?«

⁴ MT: »Ne bo se utrudil in ne izčrpal. Njegovega razuma ni mogoče preiskati.«

⁵ MT: »Glejte, varuh Izraela ne bo dremal in ne spal.«

⁶ MT: »Resnično, ti si Bog, ki se skriva (*mistattēr*), Bog Izraela, Odrešenik (hebr. *Môšīa'*).«

⁷ Beseda *muqaddima* je tvorni deležnik glagola *qaddama*, ki je pomensko zelo bogat, njegov osnovni pomen pa je »narediti, da nekaj predhodi nečemu« oz. »poslati naprej«, »narediti, da nekaj gre pred nečim drugim«. Tvorni deležnik običajno pomeni »sprednji del«, v sodobni arabščini pa se lahko nanaša tako na premec ladje kot tudi na predgovor h knjigi. Ko Sadja uporabi besedo *muqaddima* v tem kontekstu, jo je najbolj smiselno brati kot »tisto, kar mora biti rečeno še pred branjem teksta, da je tekst razumljiv«. Besedo prevajam kot »uvod«. saj je namen *muqaddime*, da bralca uvede v pravilno razumevanje.

⁸ MT: »Preko stebra oblakov je govoril z njimi.«

(hebr. *kābôd yhwh*).⁹ To znamenje se začne na začetku govora in se konča z njegovim koncem. Takrat prerok ne dvomi, da se mu je [videnje] razkrilo, da bi mu bilo dokazano, da je glas, ki ga sliši, od njegovega Gospoda.

2. [Drugi] uvod: ko prerok (*nabî*) ali skupnost (*ġamā'a*) vidita to luč, pravijo: »Videli smo Boga,« v metafori hebrejskega jezika (*mağāz luġa al-ibrāniyyīn*) in ne menijo, da so videli bistvo Stvarnika (*ġāt al-ḥāliq*), kajti ni povezave med njegovim bistvom in krepostnimi ljudmi (*aḥyār*). S tem svojim govorom (*kalām*) želijo reči le, da so videli njegove znake (*āyātihi*) in bili priče njegovim pokazom (*dalā'ilahu*), kot najdemo, da Tora metaforično (*ft al-mağāz*) pravi, da so angeli videli Stvarnika. Potem na teoretičen način (*ft al-tūrya*) [...] pojasni, da so videli njegovo slavo (*mağdahu*). To je pomen izraza: »Potem so se vzpeli Mojzes, Aron, Nadab, Abihu in sedemdeset Izraelovih starešin in so gledali luč Izraelovega Boga (*nūr Allāh Isrā'il*).« (2 Mz 24,9-10)¹⁰ Potem je v razlagi (*ṣarḥ*) tega rečeno: »In bila je prikazen Božje luči (*ru'yā nūr Allāh*).« (2 Mz 24,17)¹¹ O tem pravi [...] In Mihej je rekel: »Videl sem Boga.« (22,19 [MT])¹²
3. [Tretji] uvod: ta luč [...] v obliki (*ṣūra*) živega bitja (*ḥayāwan*), kot smo razložili njegove besede »videnje Božje luči (*nūr Allāh*) je bilo kot požirajoč ogenj« (2 Mz 24,17)¹³. In pravi tudi [...]. Na nekaterih mestih (*awqāt*) ga želi pokazati v obliki človeka (*ṣūrat insān*), pod katerim [...]. Na njem so oblačila iz luči, kot je rekel: »In njegovo svetenje (*ṣu'ā'*) je

napolnilo tempelj.« (Iz 6,1)¹⁴ Vlečko (*ḡayl*) pa lahko ima samo oblačilo. Vlečki je primerjano svetenje te luči. Podobno je soncu primerjano krilo ali krila, ko pravi: »Nad vas, ki se bojite mojega imena, bo vzšlo sonce pravičnosti in zdravilo na njegovih krilih.« (Mal 3,20 [MT]) Možno je tudi, da se angeli pojavijo na desnici ali na levici tega prestola, kot je rekel Mihej: »In vse nebeške vojske so stale na njegovi desnici in levici.« (Mih 22,19 [MT]) Pod tem prestolom (*kursī*) se pojavi stol (*'arš*) in štirje angeli, ki ga nosijo, kot je rekel Ezekiel: »Podoba oboka nad glavami živih bitij.« (1,22 [MT]) Potem je rekel: »In nad obokom, ki je bil na njihovih glavah, je bila podoba prestola kot izgled kamna safirja.« (Ezk 1,26 [MT]) Ta posameznik nagovori preroke, kot je rekel: »In rekel mi je, Sin človekov, vstani na svoje noge in govoril bom s teboj'.« (Ezk 2,1 [MT]) Pri vseh prerokih so vsi ti posamezniki, ki so iz luči, ustvarjeni (*muḥḍat*), saj je vsak, ki govori s preroki, ustvarjen. Izjema je Mojzes, kot pojasni Tora v razlagi: »Kajti Bog ga je spoznal v govorjenju (*mušāfahatan*).« (5 Mz 34,10)¹⁵ In ker je navada (*amr*) pri prerokih, da je vsako videnje (*ru'yā*), ki se nanaša na Stvarnika, zgolj videnje ustvarjene luči (*nūr muḥḍat*) in ne videnje bistva (*ġāt*), je bila takšna tudi navada (*amr*) prejšnjih generacij ljudstva in vernikov v njihovem verskem nauku (*dīn*).¹⁶ Oni so nam namreč prevedli »gledali so Izraelovega Boga« (2 Mz 24,10 [MT])¹⁷ kot »videli so veličastvo (aram. *yqr*) Izraelovega Boga« (Tg Onk k 2 Mz 24,10). Prevedli so tudi »videl sem Boga« (Iz 6,1

⁹ Sadja v svojem prevodu Svetega pisma hebrejski izraz »slava« (*kābôd*) večkrat prevaja kot »Luč« (*nūr*). Prim 2 Mz 24,17.

¹⁰ MT: »Mojzes, Aron, Nadab, Abihu in sedemdeset Izraelovih starešin so se vzpeli in gledali Izraelovega Boga.«

¹¹ MT: »Videnje slave (*kābôd*) Gospoda.«

¹² Kot opozori Alobaidi, bi Sadja ta verz najverjetneje prevedel kot »Videl sem Božjo luč«, kar bi bilo v skladu z njegovo doktrino o nemožnosti videti Boga neposredno. Sicer se nam Sadjev prevod Mihejeve knjige ni ohranil, tako da ne vemo, kako bi Sadja prevedel ta verz. Zgoraj ga prevajamo po MT.

¹³ MT: »In videnje Gospodove slave je bilo kot požirajoč ogenj.«

¹⁴ MT: »In njegova vlečka je napolnjevala tempelj.« Sadja na tem mestu hebrejsko besedo »vlečka« (*ṣūl*) prevaja kot »svetenje« (arab. *ṣu'ā'*), saj je zanj oblačilo v videnjih nebeškega dvora svetopisemski izraz za svetlobo.

¹⁵ MT: »Kajti Gospod ga je spoznal iz obličja v obličje.«

¹⁶ Sadja se navezuje targume oz. aramejske prevode Svetega pisma, v katerih so judje Sveto pismo prevajali tako, da so besedilo očistili antropomorfizmov. V primeru, ki ga Sadja navaja spodaj, prevajalci tako ne pravijo, da so preroki videli Boga, kot je to dobesedno zapisano v MT, ampak raje govorijo o tem, da so preroki videli Božje veličastvo (aram. *yqr*).

¹⁷ Sadjev prevod teh besed iz MT je: »[...] gledali so luč Izraelovega Boga.«

[MT])¹⁸ in »videl sem Boga« (1 Kr 22,19 [MT]) kot »videl sem veličastvo Izraelovega Boga«. ¹⁹ Ta posameznik iz luči pa se pojavi samo kot ustvarjen, kot smo opisali.

4. Četrti uvod: te luči noben prerok ni mogel videti v njenem počelu (*awā'il*). Moč (*quwwa*) vsake luči je venomer v delu, ki je obrnjen proti nam (*mustaqbal*). Če bi se človek zagledal v njeno počelo, bi uničila njegov ustroj (*tarkīb*). O tem je Bog govoril Mojzesu: »Da boš gledal konec moje luči, njenega počela pa ne boš videl.« (2 Mz 33,23)²⁰ Ni mogoče, da bi Stvarnik s tem izrekom menil svoje bistvo, kajti gledanje (*ru'ya*) njegovega bistva ni mogoče, ne za mrtvega človeka ne za živega. S tem izrekom je imel v mislih samo to ustvarjeno luč, katere gledanje je mogoče.

Preostane pa, da poizvemo, ali je človek, ki vidi [to ustvarjeno luč], mrtev ali živ. Ugotovili smo, da se človeku, ko vidi počelo te luči ali pa se ji približa od spredaj (*istaqbalahu*), uniči ustroj in umre, po besedah: »Ne moreš videti začetka moje luči (*awwal nūrī*), kajti človek ga ne more videti in preživeti.« (2 Mz 33,20)²¹ Ko pa Stvarnik želi, da človek vidi to ustvarjeno luč in preživi, jo zakrije z oblaki ali nečem, kar jim je podobno, dokler se začetek luči ne odmakne in oddalji od njega. Potem odkrije z nje oblake in [videc] vidi njene konce in preživi, kot je naredil z Mojzesom, našim Rabijem, ko mu je rekel: »Potem bom odmaknil moje oblake, dokler ne boš videl [koncev moje luči].« (2 Mz 33,23)²² Preostale knjige ponujajo primere teh dveh situacij: [1] Kdorkoli gleda v počelo luči, umre. Habakuk pravi: »Njegova svetlost je bila kot luč« (3,4 [MT]), »pred njim hodi kuga« (3,5 [MT]). [2] Kdorkoli pa gleda njene konce, je nepoškodovan, kot je rekel Izaija: »Rečeno

mu bo: 'Tvoje oči bodo videle luč kralja in njegovo lepoto, kot bodo videle daljno deželo.'« (Iz 33,17)²³ To pomeni »kot če bi gledal daljno deželo«.

Sedaj, ko smo izčrpali te [štiri] uvode, je bilo pojasnjeno, da so luči, ki se prikažejo prerokom, ustvarjene. Včasih se prikažejo v obliki človeka. Primerno je, da se včasih prikažejo v obliki starega moža na prestolu. To Daniel pravi tukaj: »Prestoli (*kāna karāsī*) so bili vzpostavljeni (*turiḥat*) in staroletni (*šayḥ*) se je usedel.« (7,9 [MT])²⁴ Moder razlog za to, da se je prikazal kot starec, je morda to, da bo Mesiji (*Mūšī*) predal (*yusallimu*) kraljevanje (*mulk*) v predaji, v kateri je on višji, kot bo rekel: »In privedel ga je predse in mu izročil oblast.« (Dan 7,13-14)²⁵

Mesija je bil podoben rastočemu, vznikajočemu, začetku, kot je rekel: »Trstika bo izšla iz Jesejevega rodu.« (Iz 11,1)²⁶ In pravi: »K Davidu bom dvignil pravičen poganjek.« (Jer 23,5 [MT]) In pravi: »Od njegovih vrhnjih mladik bom odtrgal nežno vejico.« (Ezk 17,22 [MT]) In kar je temu podobnega.

Na začetku govora je tega, ki je [Mesiji] nadrejen in mu je superioren, naredil kot starca (*šayḥ*), staroletnega in starodavnega, da je lahko njega naredil za mladeniča (*šābb*). In rekel je: »Bil je kot mladenič,« (Dan 7,13)²⁷ da bi se primerjavi (*maṭālāt*) ujemali druga z drugo. Starec je mladeniču poveril oblast (*yuwallī*) kot Mojzes Jozuetu, kot Samuel Davidu, kot David Salomonu in kar je temu podobnega.

In kar zadeva njegov izraz »prestoli« v množinski obliki izraza in da ni rekel »prestol« v edninski obliki izraza, je to morda zato, ker je prestol iz delov in razdelkov. Ko pa so razdeljeni deli sestavljeni, postane eden, kot pravi sredi odlomka: »Njegov prestol je bil iz ognja z žarki.« (Dan 7,9)²⁸ In ne pravi »njegovi prestoli«.

¹⁸ Sadjev prevod: »Videl sem Božjo luč.«

¹⁹ Ta isti aramejski stavek prevede obe omenjeni svetopisemski mesti glede na MT.

²⁰ MT: »In videl boš mojo zadnjo stran, moj obraz pa ne more biti viden.«

²¹ MT: »Ne moreš videti mojega obličja, kajti noben človek ga ne more videti in preživeti.«

²² MT: »Odmaknil bom svojo dlan in videl boš moj zadnji del.«

²³ MT: »Tvoje oči bodo videle kralja v njegovi lepoti. Videle bodo prostrano deželo.«

²⁴ MT: »Prestoli so bili vzpostavljeni in staroletni se je usedel.«

²⁵ MT: »Privedel ga je predse in mu dal oblast (aram. šltn).«

²⁶ MT: »Trstika bo izšla iz Jesejevega štora.«

²⁷ MT: »Bil je kot sin človekov.«

²⁸ MT: »Njegov prestol so bili ognjeni plameni.«

Sedaj, ko smo razjasnili razlago (*ta'wīl*) »prestolov« in »staroletnega,« je primerno podati interpretacijo (*tafsīr*) »njegovo oblačilo je bilo kot bel sneg« (Dan 7,9).²⁹ Njegov očiten pomen se nujno nanaša (*yaqṭaḍī*) na luč, kar je podobno, kot je rekel tam: »In njegovo svetelnje je napolnilo tempelj.« (Iz 6,1)³⁰ In podobno kot njegov izrek: »In dvor je bil napolnjen s svetlobo Gospodove slave.« (Ezk 10,4 [MT]) In izrek pred tem: »Božja luč (*nūr Allāh*) napolnjuje prebivališče.« (2 Mz 40,34)³¹ Razlaga tega je, kar je za trenutek rešitve obljubil Izraelovim sinovom: da bo nastopila luč (*zuhūr al-nūr*) na templju (*bayt al-muqaddas*), da bo postavljena iz zemlje proti nebesom in da bodo k njej prihajali narodi: »Vstani in zasij« (Iz 60,1)³², »in narodi bodo hodili k tvoji luči« (Iz 60,3).³³ In razlaga »in lasje njegove glave so bili beli kot volna« (Dan 7,9)³⁴ [...] da bi vsi prestopki (*ḍunūb*) in grehi (*ḥaṭāyā*) ljudstva postali, kot da so črni [...] beli kot čista volna, kot je rekel tam: »Če so tvoji grehi kot rdečina, bodo beli kot sneg.« (Iz 1,18)³⁵ [...] Odrešil bo svoje ljudstvo »in očistil jih bom vseh grehov« (Jer 33,8 [MT]).

Razlaga »njegov prestol je bil iz ognja z žarki (*šū'ā'*) in njegova kolesa goreč ogenj (*nār muṣṭa'ila*)« (Dan 7,9)³⁶ je, da [...] v intenzivnem stanju (*al-ḥāl al-šadīda*), kot da bi bili goreči ognji [...] »Bog bo prišel v ognju« (Iz 66,15)³⁷, »Bog bo sodil z ognjem« (Iz 66,16).³⁸ In rekel je »in jaz« [...] rekel je drugim od nas, ko [...] »in Njegova kolesa kot viharji« (Iz 5,28).³⁹ To je glede na navade [...] maščevanja (*intiḳām*) in prihajanja (*quḍūm*).⁴⁰

Razlaga (*tafsīr*) »reka iz ognja« so kazni [...] proti nevernikom (*kuffār*) in hudodelcem

(*zālīmīn*) kot vroč hudournik, kot je rekel tam: »Glejte, Gospodov vihar.« (Jer 23,19 [MT]) [...] Očiten pomen (*ma'nā zāhir*) izraza »tisočkrat tisoči« (Dan 7,10)⁴¹ je to, kar bomo opisali o zrenju (*naẓr*) [...] in pomen »desettisočkrat desettisoči so stali pred njim« (Dan 7,10)⁴² [...] brez služenja, da tudi če se obrne vstran, [...] ne bodo zapustili prostora njegove [siceršnje] prisotnosti.

[Izraz] »staroletni« (Dan 7,9)⁴³ je podoben temu, kar je rekel tam: »In vse nebeške vojske so stale ob njem.« (1 Kr 22,19 [MT]) [...] O prihodu tisočih in desettisočih izmed narodov (*umam*) [...] kot »tako, o Izrael, bo narod, ki ga ne poznaš« (Iz 55,5).⁴⁴ In rekel je: »Da bo v njej k tebi privedel vojske narodov.« (Iz 60,11)⁴⁵ In rekel je: »Vsi rodovi Kedarja.« (Iz 60,7)⁴⁶ In rekel je: »In izmed njihovih kraljev bodo tvoji pestovalci.« (Iz 49,23)⁴⁷ In kar je temu podobnega.

Pomen »Sodba je bila določena« (Dan 7,10)⁴⁸ ni povračilo (*muḥāsaba*) vsem ljudem, kajti trenutek odrešitve (*waqt al-yašū'a*) ni dan vstajenja (*yawm al-qiyāma*).⁴⁹ To pomeni samo povračilo narodom zavoljo [...]. To je, kar je rekel o tem Joel, ko je razlagal: »Naj narodi vstanejo in gredo gor.« (Jl 4,12 [MT]) Pomen »popisi so odprti« (Dan 7,10)⁵⁰ [...]. Dobra in zla dela vseh vernikov, saj je to v končnem bivališču (*dār al-āḥira*). Kot so rekli preroki, Stvarnik hrani dejanja svojih služabnikov, kot mi stvari hranimo v knjigi in popisih. Tako je rekel: »In pred njim je bila napisana knjiga spominov o teh, ki se bojijo Gospoda.« (Mal 3,16 [MT]) Rekel je

⁴¹ MT: »Tisočkrat tisoči.«

⁴² MT: »Desettisočkrat desettisoči so stali pred njim.«

⁴³ MT: »Staroletni.«

⁴⁴ MT: »Glej, narod, ki ga ne poznaš.«

⁴⁵ MT: »Da bi privedli k tebi vojsko narodov.«

⁴⁶ MT: »Vse črede Kedarja.«

⁴⁷ MT: »In kralji te bodo pestovali.«

⁴⁸ MT: »Sodba je bila določena.«

⁴⁹ Tukaj Sadja uvaja distinkcijo med odrešitvijo, ki se bo zgodila še v času zgodovine, ter dnevom vstajenja, ki pomeni začetek novega sveta. Po Sadji bodo narodi za svoje krivice, ki so jih naredili Izraelovim sinovom, kaznovani že na tem svetu, to je še pred dnevom vstajenja. Kot pravi, ne gre za povračilo vsem ljudem, ampak samo tistim, ki so škodovali Izraelcem. Povračilo bo nastopilo še na tem svetu, torej pred dnevom vstajenja, ki označuje eshatološki čas.

⁵⁰ MT: »Knjige so bile odprte.«

tudi: »Glej, pisano je.« (Iz 65,6)⁵¹ In Job je rekel: »Moj sovražnik bo napisal knjigo.« (Job 31,35)⁵² In kar je temu podobnega.

Vendar so te knjige in popisi, ki so omenjeni tukaj, »odprti popisi« (Dan 7,10)⁵³, [v katerih je zapisano,] kaj so ljudje (*qawm*) naredili proti Izraelu, da bi jih [Bog] kaznoval za to že na tem svetu, kot je rekel: »Če mi poplačujete.« (Jl 4,4 [MT]). Rekel je tudi: »Poplačal bom Babilonu in vsem, ki živijo v Kaldeji.« (Jer 51,24 [MT]). In rekel je: »Glede na njihova dejanja.« (Iz 59,18 [MT])⁵⁴ In kar na to spominja. Na te knjige in na sojenje (*ḥisāb*), ki ga bo izvajal »staroletni« (Dan 7,9)⁵⁵ o kraljestvih in narodih glede na to, kar so naredili v dneh svoje dobe, se nanaša [tudi to], kar je rekel potem o povračilu (*muḥāsaba*). Ko se zgodi [povračilo], si del kraljestev zasluži ubijanje, tesnoba in uničenje. Preostali pa si zaslužijo konec kraljevanja in obstanek. To je bil njegov govor v besedilu tega razdelka.

Prevedel: Aljaž Krajnc

⁵¹ MT: »Glej, pisano je.«

⁵² MT: »Moj sovražnik bo napisal knjigo.«

⁵³ MT: »Odperte knjige.«

⁵⁴ Sadjev arabski prevod tega verza je nejasen, zato sem raje prevajal iz MT.

⁵⁵ MT: »Staroletni.«